



Hållbarhetskompassen

**som verktyg
för hållbar regional utveckling**

Handläggare: Peter Karlsson
Verksamhet: Regional utveckling
Datum: 2021-12-10
Diarienummer: RUN 2019-326

Det här är första delen av en beskrivning av hur man kan skapa mervärden i den verksamhet som man arbetar med genom att ge hållbarhetsmålen i Agenda 2030 en tydlig plats i planering och genomförande. Verksamheten blir på det här sättet ett viktigt bidrag till att målen i Agendan nås. Med hjälp av ”hållbarhetskompasser” kan målen tas hem och göras till resurser för den konkreta verksamhet som man arbetar i och ofta också lever med. Samtidigt är man också en del av det stora sammanhanget, det som den globala agendan erbjuder en plats i.

I en andra kommande del kommer fokus att ligga på hur man bygger kapacitet och genomför förändring.

Hela arbetet är en del av och Region Östergötlands bidrag till den nationella satsningen Vagar till hållbarhet, där alla Sveriges regioner på olika sätt prövar hur man kan integrera hållbarhet i arbetet med regional utveckling.

Innehållsförteckning

Inledning	sid. 3
Syftet med projektet	sid. 3
Att synliggöra målen i Agenda 2030	sid. 4
- Jämlika och jämställda livsvillkor	
- Miljö i balans	
- Planera för hållbara städer och samhällen	
- Arbetsliv, entreprenörskap, innovationskraft och tillväxt	
- Samverkan och delaktighet	
HÅLLBARHETSKOMPASSEN	sid. 7
METODBESKRIVNING.....	sid. 9
EXEMPEL PÅ HÅLLBARHETSKOMPASSER	sid. 13

Hållbarhetskompassen

En metod för att integrera hållbarhetsmålen i Agenda 2030 i sin verksamhet

Region Östergötland medverkar tillsammans med övriga svenska regioner i den nationella och av Tillväxtverket ledda satsningen "Vägar till hållbarhet". Uppdraget är att integrera hållbarhet i arbetet med regional utveckling. Varje region arbetar med **fyra delprojekt**. I Östergötland utgår ett av delprojekten från det interna arbetet med enheterna som tillsammans bildar funktionen Regional utveckling. I delprojektet har en metod utvecklats för att synliggöra hur hållbarhet finns med som förutsättning i verksamheten. Nu, efter snart 1,5 års utforskande och prövande är metoden mogen att göras tillgänglig också för andra än dem som deltagit. Utforskandet fortsätter, men med det här steget att beskriva metoden på ges tillgång till arbetsmaterial och exempel till fler. Fortfarande sker dock detta som en del av "projektet". Genom att erfarenheter från användandet av metoden, både bra och bra mindre bra, återkopplas till projektet blir "utforskandet" en del av det "lärande arbetssätt", som är ett viktigt ledord i för ett annat av delprojekten i projektet (delprojekt 4).

Syftet med projektet Hållbarhetsintegrering i Östergötland

Genom projektet deltar Region Östergötland i och bidrar till den nationella satsningen Vägar till hållbarhet, som samordnas av Tillväxtverket på uppdrag av regeringen. Målet är att integrera hållbarhet i arbetet med det regionala tillväxtuppdraget, vilket under projekttiden har omdefinierats till "arbetet med hållbar regional utveckling" (Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021-2030, Skr: 2020/21:133).

Målet är att hållbarhet ska leda till att mervärden skapas i det arbete som bedrivs. Alltså inte starta nya verksamheter, utan utgå från det befintliga, men eventuellt uppdaterade, uppdraget. Mervärden kan uppstå dels genom att ett förtydligande av hur hållbarhet kan lyftas in som grundförutsättning i planer, strategier, uppföljningar och program, dels genom konkreta aktiviteter där verksamheter gör förflyttningar som innebär att man kommer att arbeta på andra sätt än tidigare.

För att kunna integrera måste två saker vara klargjorda: vad som menas med "hållbarhet" och vad som menas med "regionala utvecklingsuppdraget". Projektet ger utmärkta möjligheter till fördjupningar och förtydliganden av innebörden av dessa två saker.

Med "**hållbarhet**" menar vi hållbarhetsmålen i Agenda 2030 och hela kontexten för hur dessa mål ska vara ett viktigt ramverk för all utveckling, med betoning på målens ömsesidiga kopplingar till varandra.

Med "**regional utveckling**" menar vi uppdraget i den nationella strategin för regional utveckling, men också andra nationella uppdrag som kulturplan och länstransportplan samt politiska beslut om uppdrag fattade i vår egen region.

Som nämnts är **delprojektet**, som gäller vårt eget regionala utvecklingsarbete, ett av fyra. De tre övriga delprojekten handlar om samverkan med andra aktörer i Östergötland, om hur vi hanterar statliga medel till finansiering av näringslivsinsatser och om hur vi arbetar med det utforskande och lärande arbetssättet både i vår egen region och i dialog med andra regioner. För dessa tre finns särskilda mål formulerade.

Att synliggöra målen i Agenda 2030

Agenda 2030 består av 17 mål, som bildar ett ramverk för hållbar utveckling och omfattar egentligen alla livets och samhällets utmaningar. Konkreta blir målen först i de 169 delmål, där de 17 hållbarhetsmålen förtydligas. Eftersom en viktig sak med Agenda 2030 är att vi alltid ska visa hur alla målen på ett eller annat sätt påverkar varandra blir kontentan att det är väldigt många mål att hålla reda på.

Ända sedan slutet av 80-talet har vi använt oss av de tre hållbarhetsdimensionerna ekologisk, social och ekonomisk för att beskriva hur hela samhället påverkas. Dessa dimensioner har varit en utmärkt hjälp på vägen att göra hållbarhet till den centrala fråga som den nu är. Men samtidigt finns det risk för inlåsningseffekter, i och med att många av dem som arbetar med hållbarhet ofta har sin förankring i någon av dimensionerna. Generellt sett har den ekologiska (miljömässiga) hållbarhetsdimensionen lyfts fram tydligast, och många tänker nog fortfarande först på miljöaspekter när hållbarhet kommer på tal.

Försök har gjorts att gruppera målen i Agenda 2030 mål i hierarkier, där ekologin skapar förutsättningarna för allt, där det sociala visar hur ordnade former för samhällsliv kan skapas och ekonomin beskriver hur resurser genereras och hur nödvändiga varor och tjänster kan produceras. Problemet med den modellen är att saker inte alltid fungerar enligt den beskrivna hierarkiska ordningen och att mål 16 och 17 (om ett inkluderande samhälle och om behoven av samverkan) inte ryms.

I projektet har vi därför provat att beskriva hållbarhetsmålen genom att gruppera dem i fem aspekter på hållbarhet. Samma mål och samma dimensioner, men framlyfta så att de på ett tydligt och lättbegripligt sätt går att koppla till de verksamheter som vi arbetar med. Rätt eller fel, det är ändå ett försök som visat sig fungera i alla fall hyfsat.

Så, de här fem aspekterna av hållbarhet har används för att synliggöra hur hållbarhet kan kopplas till arbetet med regional utveckling.



Jämlika och jämställda livsvillkor

Det regionala utvecklingsarbetet ska vara inriktat på att skapa goda levnadsvillkor för alla östgötar, vilket betyder att skillnader, som beror på socioekonomiska faktorer, bostadsort eller kön måste minska.

Hälsoläget är en bra värdeomätare på välbefinnandet. Därför är insatser, som bidrar till att minska skillnader mellan grupper i Östergötland beroende på bakgrundsfaktorer som utbildningsnivåer, kön, bostadsort och flera andra socioekonomiska faktorer, viktiga att uppmärksamma.



Miljö i balans

Östergötlands utveckling ska bygga på ekologiskt hållbar grund, där naturresurser används i sådan omfattning och på sådant sätt att de kan fortsätta försörja kommande generationerna med det som behövs. Strävan ska vara att återskapa och värna om hållbara balanser i länets ekosystem oavsett det gäller skogar, jordbruksmark, stadsmiljöer, sjöar, vattendrag, hav eller andra marktyper. En viktig insats är bidra till att användningen styrs över från att förbruka till att cirkulera resurser.

Men framför allt handlar det om att, för klimatets skull, energieffektivisera och ersätta fossil energi med förnybar. Genom export och tekniköverföring kan detta skynda på samma omställning i resten av världen, något som dessutom skapar goda affärsmöjligheter för många företag i länet



Planera för hållbara städer och samhällen

Det regionala utvecklingsarbetet ska bidra till att ett antal s.k. flöden fungerar för att livet i städer och samhällen ska vara hållbart. Dessa handlar bland annat om hur människor reser, hur gods och varor transporteras, om hur avfall tas om hand, om informationsströmmar och om tillgången till mat, energi och andra förnödenheter. Det handlar också om hur varor och tjänster produceras och vilka krav och förväntningar vi har på hur det sker.

På både individ- och samhällsnivå har kulturen en viktig roll för hur människor definierar sig själva, utvecklar livsstilar och samspelar med andra. Kulturen skapar arenor för tankar och idéer om hur samhället, och livet, är och hur det skulle kunna vara, och fungerar på det sättet som ett kitt i samhällsbygget.



Arbetsliv, entreprenörskap, innovation och tillväxt

Målen i Agenda 2030 bygger på att det finns en fungerande arbetsmarknad i Östergötland med full sysselsättning med bra matchning mellan kompetensbehov och kompetenser.

En fungerande arbetsmarknad och hållbar tillväxt kräver en tålig, väl anpassad infrastruktur och en inkluderande och hållbar utveckling för företag i regionen. Det måste också finnas ett innovationssystem, som samlar aktörer från näringsliv, akademi och offentlighet för att främja innovation och rusta för framtiden.



Bred samverkan och delaktighet

Östergötland ska präglas av samverkan, delaktighet och en stark känsla av tillit. Därför ska vi bygga samhällsstrukturer, som främjar inkludering och som underlättar för alla människor att vara delaktiga i det framtida samhällsbygget. Strukturerna som öppnar för delaktighet och medverkan i samhället är både formella och informella. Att de formella strukturerna är transparenta och tillgängliga är viktigt, men det måste också utvecklas förhållningssätt, som gör att människor känner att de är inbjudna och välkomna att delta.

HÅLLBARHETSKOMPASSEN

Med stöd av de fem aspekterna går det att beskriva hur den verksamhet som man arbetar med kopplar till hållbarhet. När man gör det så får man fram en ”hållbarhetskompass”. Syftet med hållbarhetskompassen är att ge en enkel och tydlig överblick över hållbarhetsmålen och att vara en hjälp när den egna verksamheten ska beskrivas. Den blir också en hjälp att i planering och genomförande för att hålla koll på att man tar tillvara på möjligheterna att integrera hållbarhet och att man rör sig i rätt riktning. I den korta och mest överblickbara versionen så får man på en sida en snabb överblick över vilka av delmålen i Agenda 2030 som bedömts vara mest relevanta för den aktuella verksamheten. För verksamhetsområdet landsbygd kan kompassen, där de framlyfta delmålen förkortats till ”ledord”, då se ut så här:

Samarbeten och delaktighet

- Lokala och regionala samverkansråd
- Involvera och samverka med civila samhället
- Fokus på barn och unga
- Trygghet och tillit
- Bra samarbete lokalt är viktigt, men också relationerna med kommun, region och myndigheter måste vara välutvecklade.

Jämlika och jämställda livsvillkor

- Vissa grundförutsättningar måste vara uppfyllda, oavsett vilken plats det gäller. Resurser måste finnas både i samhället och i varje människas liv
- Jämlik hälsa
- Stor förståelse för hur människors olikheter påverkar hur förutsättningar bör utformas och kan utnyttjas
- Tryggade försörjningsmöjligheter, kompetensmatchning
- Tillgång till utbildningar

Arbetsliv, entreprenörskap, innovationer och tillväxt

- Lokala innovationsmiljöer, där företag, offentlighet, civila samhället och akademien samverkar
- Strategiska satsningar på landsbygdsutveckling
- Företag, företagsutveckling och företagsamverkan
- Arbetsstillfällen, kompetenser och kompetensbehov
- Matchning mellan kompetensbehov och kompetensförsörjning
- Möjligheter till gemensamma distansarbetsplatser, s.k. co-working eller office, kombinerat med utvecklade lärcentralkoncept.

Miljö i balans

- Fossilfria energilag, energieffektivisering och lokal energiproduktion
- Markanvändning för både ekosystemtjänster och biologisk mångfald
- Cirkulär ekonomi
- Klimatanpassningar
- Hållbara transportlösningar
- Boende och fastigheter

Samhällsplanering för människor i hållbara samhällen

- Mångfald av bostäder och boendemiljöer
- Smidig hantering av översikts- och detalplaner och bygglov
- Strategiska utvecklingsprogram för landsbygdspecifika frågor
- Kultur och kulturarv, som bidrar till förståelse för platsens förutsättningar och möjligheter
- Tillgången till offentlig och privat service
- Hållbara resor och transporter
- Attraktivitet

För att komma fram till ledorden måste de som är berörda medverka och gemensamt komma fram till hur man ser på saken. Den delen av processen är viktig. De som arbetar med frågan måste både böttna i sitt uppdrag och i vad Agenda 2030 innebär. Det är en process, som kräver såväl kunskap som tid för samtal och reflekterande.

I den lite längre versionen har hållbarhetskompassen med korta sammanfattningar av hur gruppen har resonerat om hållbarhetens plats i och betydelse för verksamhetsområdet. Tillsammans med de ovan nämnda ledorden blir detta en bra hjälp när strategier och program tas fram eller när verksamhet planeras. Även om målen ska vara odelbara, så har vi valt att behandla de fem hållbarhetsaspekterna var för sig. Det hänger ihop med utmaningen att hitta en balans mellan att jobba med det stora sammanhanget och att koppla målen till det konkreta och verksamhetsnära. Att närma sig sammanhanget med fem perspektiv gör att den balansen går att hanterbara.

En avslutande punkt i den längre versionen handlar om hur man vill, kan och ska gå vidare till mera konkret handling i insatser, projekt, nya samarbeten och liknande. Det är en övning, som tarvar sin egen berättelse och som därför blir en kommande del 2 i den här metodbeskrivningen.

I exemplet nedan finns den längre versionen av kompassen för ”landsbygdsutveckling”. Motsvarande ”kompasser” finns för övriga verksamheter som ingår i Regional utveckling.



Med fokus på hälsosam landsbygdsutveckling

Oavsett vilken plats man väljer så måste vissa grundförutsättningar vara uppfyllda för att erbjuda förutsättningar för det goda liv som vi strävar efter att alla ska få kunna leva. Det gäller oavsett vem man är och var man bor, inklusive landsbygden. För att klara dessa åtaganden krävs det resurser, både i samhället och i varje människas liv. För samhället handlar det bland annat om erbjuda goda livsmiljöer, tillgängliga utbildningar och andra välfärdstjänster, funktionell närhet till resten av länet och en fungerande arbetsmarknad. Ur individens perspektiv är det viktigt att ha stor förståelse för att olikheter mellan människor beroende på kön, ålder, social bakgrund och var man bor påverkar hur förutsättningarna kan tas emot och utnyttjas.

1. Betydelsen för jämställda och jämlika livsvillkor

Ta vara på och förstärka det som kännetecknar ett en **PLATS** gör det möjligt för människor med olika kön, ålder, etnisk och social bakgrund, utbildningsnivå, m.m. att bo, leva och verka med det som i egna och andras ögon kan beskrivas som ett gott liv.

LEDORD:

Jämlik hälsa
Tryggade försörjningsmöjligheter
Tillgång till utbildningar
Integrerade boendemiljöer

Skillnader mellan stad och landsbygd är inte hugna i sten, men kan vara av betydelse. I alla fall är de intressanta. Det gäller bland annat de kompetenser som finns och som kommer att behövas, och inte minst all "hyst kunskap" som är sprungen ur den enkla ambitionen att få saker att faktiskt fungera, utan avancerade utbildningar, strategier och program.

Vad gör vi nu:

- Använder de resurser och de möjligheter som redan finns i första hand, för att få ut så mycket som möjligt av dem.
- Skapar möjligheter till gemensamma distansarbetsplatser, s.k. co-working eller coffee, kombinerat med utvecklade lärcentralkoncept.

3. Man bestämmer själv vilken verksamhet eller del av verksamhet som man ska ha i fokus. I det här exemplet är det landsbygdsutveckling som har valts.

4. En fördjupad beskrivning kopplingen mellan hållbarhetsaspekten och den valda verksamheten

5. Verksamhetsområdets val av utmaningar, som i närtid ska bli föremål för insatser som innebär förflyttningar till nya s.k. börlägen.

1. Agenda 2030 är ett ramverk där alla 17 målen är viktiga. Var och en av aspekterna måste därför

2. Ledord från de 169 delmålen, som kan vara genvägar när verksamheten ska beskrivas och planeras



Med fokus på hållbar landsbygdsutveckling

Landsbygden spelar en stor och viktig roll i omställningen till ett mer "grönt" samhälle. Där finns råvarorna, där finns produktionen av för samhället livsviktiga varor och tjänster i form av livsmedel, boende, rekreation, byggmaterial m.m. och där finns förutsättningarna för att skapa fler fungerande cirkulära flöden. På landsbygden finns också den nära förståelsen för hur marken i form av jordbruks- ängar skogar och sjöar kan användas så att de både levererar de resurser som samhället behöver samtidigt som den biologiska mångfalden och den långsiktiga tillgången till resurser väms.

2. Nödvändigt att ha en miljö i balans

Utveckla och förstärka det som på en **PLATS** kännetecknar ett stor hänsyn tas till miljön, t.ex. när det gäller transporter, energiförbrukning, lokaler och fastigheter, markanvändning kopplat till boende, service och näringsverksamhet.

LEDORD:

Energislag, energieffektivisering och energiproduktion
Markanvändning och biologisk mångfald
Cirkulär ekonomi
Klimatanpassningar
Hållbara transportlösningar
Boende och fastigheter

Naturens resurser är inte oändliga, därför måste det ske en nogsam jämföring mellan olika intressen för att få en balans i samspelet mellan natur och affärsmodeller och lösningar som driver på utvecklingen mot en mer cirkulär ekonomi.

Ett sätt att närma sig detta är att utgå från att olika platser kan vara mer lämpade för olika lösningar. Det finns en mångfald av möjligheter, som är mest synliga när perspektivet utgår från varje unikt plats möjligheter.

Vad kan vi göra:

- Ta fram innovativa lösningar för resor och transporter (kanse t.ex. självkörande bilar) och testa lösningar i befintliga miljöer.
- Göra platsen till testbädd för lokala miljölösningar.



Med fokus på hållbar landsbygdsutveckling

På landsbygden finns det många möjligheter till utveckling, som ibland inte tas tillvara på grund av att den rådande normen de senaste decennierna varit kopplad till förortstjänst, urbanisering och staden. Om vi ändrar på det och ser platsens tillgångar i form av livsmiljöer, boende, kultur och kulturarv, lokalt näringsliv, närheten till naturen, sociala nätverk osv. så framstår landsbygden som ett i många fall utmärkt alternativ, eller komplement. Men då måste samhällsplaneringen verka till att synliggöra och göra det möjligt att ta tillvara på detta.

3. Planering för hållbara städer och samhällen med fokus på människor

Hur man i planering av en **PLATS** kan tänka på och ta hänsyn till för att den ska bäddas för ett hållbart samhälle, där människornas väl och ve står i fokus. Gäller både boende, besökare, företagare, anställda och "främjare".

LEDORD:

Bostäder och boendemiljöer
Översikts- och detaljplaner
Strategiska utvecklingsprogram
Kultur och kulturarv
Offentlig och privat service
Resor och transporter
Attraktivitet

Samhället kan bidra genom att, utifrån varje plats unika förutsättningar, ordna med fungerande infrastruktur, offentlig och privat service och regelverk som underlättar för byggande och etableringar. Samhällsplaneringen kan också medverka till att öka en plats attraktivitet genom att bygga upp en nära samverkan med dem som bor och lever på platsen kring frågor som t.ex. gestaltad livsmiljö, näringslivsklimat, tillgång till välfärdstjänster och den lokala platsens betydelse för sitt område.

Vad kan vi göra:

- Inte bara förlita sig på myndigheters bedömningar och beslut, utan komma överens på platsen om vad man anser ska gälla för t.ex. strandskydd, naturvärden o.d.
- Driva linjen att "bra" lösningar är olika för olika platser.



Med fokus på hållbar landsbygdsutveckling

En tillgång för landsbygden är "den bosta" kunskapen om hur saker och ting fungerar och varför det blivit som det blivit. När den kanaliseras in till nio tekniska planer och program gäller det att värna om att alla berörda bjuds in till detta. Risken är annars att vissa grupper marginaliseras och inte ges chansen att komma till tals. Det gäller alltså att vara uppmärksam på vilka som tar plats och vilka som inte gör det, fast de borde. Ett exempel är barn och unga, som inte har givna platser i lokala råd o.d.

5. Delaktighet och samverkan

Hur kan samverkan mellan människor med olika roller, kön, ålder, etnisk och social bakgrund, utbildningsnivå, bostadsort m.m. på en **PLATS** utvecklas för att fler ska känna sig och bli delaktiga i utvecklingen.

LEDORD:

Samverkansråd
Civila samhället
Barn och unga
Trygghet och tillit

De frågor som det behövs samråd om är i stort sett desamma som i städerna, även om lösningarna är andra. Ibland blir det därför viktigt att öppna för dialoger som resulterar i andra sätt att tänka bland annat när det gäller trygghet, bra bostäder, tillgång till offentlig och privat service, integration och inkludering, kultur, arbetsmarknad och näringslivsklimat. Bra samarbete lokalt är viktigt, men också relationerna med kommun, region och myndigheter måste vara välutvecklade.

Vad kan vi göra:

- Utgå från platsen och de som bor och är verksamma där, när planer tas fram.
- Ta fram lokala utvecklingsplaner.
- Undvika att bygga upp alltför höga förväntningar, bättre att överträffa förväntningarna.



Med fokus på hållbar landsbygdsutveckling

Att det finns lokala jobb i hela Östergötland kan inte värderas högt nog, om man vill att hela regionen ska vara livskraftig. Vissa företag är platsberoende, men kan välja en mindre lokal plats om den erbjuder attraktiva villkor, medan andra företag är knutna till en viss plats av praktiska eller historiska skäl. För båda gäller att kompetensbehov och kompetensförsörjning måste matcha. Samhället kan stötta både när det gäller kompetensfrågor och attraktivitet, men det är människorna på platsen som måste agera.

4. Arbete, tillväxt, innovation och entreprenörskap

Utveckla en **PLATS** till en innovations- och utvecklingsmiljö, där befintliga och nya företag, offentlig service och civila samhället i samverkan strävar efter att öka värdet av det som produceras och erbjuda många arbetstillfällen med justa arbetsvillkor för kompetent personal

LEDORD:

Innovationsmiljöer
Landsbygdsutveckling
Företag, företagsutveckling och företagsamverkan
Arbetsillfällen, kompetens och kompetensbehov

En plats kan utvecklas genom att lokala innovationsmiljöer skapas, där företag, offentlighet, civila samhället och om det passar akademien samverkar för att ta tillvara på och utveckla den specifika platsens möjligheter. Även om regionen har ett fokus på s.k. smart specialisering, dvs. riktade satsningar på styrkeområden där Östergötland anses ha särskilt goda förutsättningar att växa, kan det på landsbygden finnas skäl att hitta egna "lokala" styrkeområden.

Vad vi kan göra:

- Kommuner som skapar förutsättningar genom rätt etylid, se helheter och agera "lots" i de ibland krångliga offentliga strukturerna. Underlätta för goda idéer att ta sig vidare i systemen.
- Sluta vara så rädd för att göra saker som inte nys inom alla regelsystem, våga prova vad som är möjligt att göra.
- Ta initiativ till kluster där det utvecklas en lärande och utforskande arbetskultur, som både är formell och informell.

METODBESKRIVNING

Nu kommer ju inte hållbarhetskompassen nerdimpande utan att ett arbete behöver göras för att få till den. Innan det kan starta måste gruppen se till att skaffa sig grundläggande kunskap om Agenda 2030 och om hur hållbarhet numera räknas som en viktig förutsättning i alla verksamheter, oavsett vilket område det gäller. Sen gäller det att definiera **vilken verksamhet** man avser att integrera hållbarhet i, dvs. hur uppdraget som man arbetar med är utformat, vilka förväntningarna på resultat är och med vilka förutsättningar arbetar arbetet kan ske. Sen kan jobbet med kompassen sätta igång.

Steg 1. Göra hållbarhetsaspekterna synliga

I ett första steg handlar det om att synliggöra vad som menas med hållbarhet i den verksamhet man själv arbetar med. Det sker genom en viktning av ett antal exempel på hållbarhetsåtgärder, som utgår från Agenda 2030:s mål och delmål. Framför allt är det de 169 delmålen som är framlyfta i den lista med exempel som gruppen kan använda för att:

- Få en överblick över alla målen och delmålen och göra dem mera konkreta; att de handlar om saker på riktigt och inte bara är fina signalord på en abstrakt metanivå.
- Värdera vilka av delmålen som är mest och tydligast relevanta för den verksamhet som man själv arbetar med.

För att göra arbetsmaterialet hanterbart är sorterade med hjälp av de fem ovan beskrivna aspekterna på hållbarhet. Som hjälp finns en Excelfil (finns med som bilaga), som gruppen kan ha som stöd för att skaffa sig överblicken och koppla till den till sin verksamhet. Erfarenheterna från användandet hittills är att det nästan alltid blir bra samtal, och att det blir bättre samtal och analyser ju mer konkret verksamheten är som det handlar om. Det är exempelvis bättre att fokusera på "kulturavet" eller "kulturutbudet i skolan" än att hantera "kultur" generellt.

För att minnas vad man kommit fram till kan noteringar från viktningen göras i Excelfilen.

Mål: 1,2,3,4,5,10	SUPER- VIKTIGT	VIKTIGT	GÅNSKA VIKTIGT	MINDRE VIKTIGT	INTE VIKTIGT ALLS
Bidra till jämlika och jämställda levnadsvillkor					
Värna om att tillgången till grundläggande välfärdstjänster är densamma oavsett socioekonomisk bakgrund och bostadsort.			--		
Införa system och åtgärder som säkrar allas rättighetertill välfärdstjänster.				--	
Stärka människor i svaga miljöer.					
Vara en resurs för omställning till hållbarhet i världen.					
Samverka med civilsamhället.					
Motverka ohälsosamma matvanor.					
Öka jordbrukets kapacitet att producera mat, med hänsyn tagen till biologisk mångfald, förmåga att anpassa till klimatförändringar och som succesivt förbättrar mark- och jordkvaliteten.					
Investera i och stödja utveckling av infrastruktur och innovationsmiljöer på landsbygden.					
Motverka handelsbegränsningar som snedvrider marknaden för produktion och distribution av livsmedel.					
Använda kommuners och regioners ansvar för måltider i utbildning, vård och omsorg som resurs i omställningen till					

OSV.

Hur man bedömer viktigheten beror på den verksamhet som man arbetar i. Det handlar om att relatera till det uppdrag man har fått eller, som någon uttryckte det, ”det man är anställd till att göra”. Den här övningen har visat sig ta 1,5 – 2 timmar.

Steg 2. Göra en ”hållbarhetskompass” för den egna verksamheten

När viktningen har gjorts kommer det finnas ett antal punkter i listan som anses vara viktiga eller superviktiga. Dessa ska täcka in alla fem aspekterna av hållbarhet. Gör de inte det från början, får man backa i processen och komplettera.

Nästa steg är sortera fram och ta hand om de viktiga och superviktiga punkterna och anpassa dem språkligt och innehållsmässigt så att de blir lättbegripliga och tydligt kopplade till den verksamheten som det handlar om. I ursprungsversionerna är punkterna mera allmänt hållna och ofta färgade av det lite mer högtidliga språkbruk som präglar internationella dokument. Det gäller helt enkelt kalla ”katten” för ”katt”, om det nu är en sån.

Ett exempel från kulturområdet kan se ut så här:

Mål: 11,12	SUPER- VIKTIGT	VIKTIGT	GANSKA VIKTIGT	MINDRE VIKTIGT	INTE SÅ VIKTIGT
Bidra till hållbara livsstilar i hållbara samhällen					
Verka för inkluderande och hållbara städer och samhällen genom att med kulturen som ingång öppna för människor att vara delaktiga i planering och förvaltning av bostadsområden.					
Stärka resurserna för att skydda och trygga världens kultur- och naturarv.					
Se till att det finns säkra, inkluderande och tillgängliga grönområden och offentliga platser för alla.					
Med hjälp av kultur främja kopplingar mellan stadsområden, stadsnära områden och landsbygdsområden.					
Stödja utveckling av mindre utvecklade bostadsområden med hjälp av kultur.					
Satsa på hållbar platsutveckling i allt från estetik till byggande,					

När detta är gjort så finns det underlag till att ta fram den hållbarhetskompass för verksamheten, som visades tidigare. Utöver övningen med Excelfilen behövs nu god kännedom om verksamheten och god förståelse för vad som sagts under samtalen hittills. Det kan finnas anledning att problematisera ytterligare, att komplettera och att ge möjligheter att korrigerera eller nyansera. Någon får ta på sig rollen att vara ”redaktör” och bolla vidare med gruppen. Inga dörrar ska stängas för tidigt.

Steg 3. Kartlägga vilket arbete som pågår eller planeras

Alla de exempel på insatser som i viktningen bedömts vara viktiga eller t.om. superviktiga ska på något sätt vara med i planering och genomförande av verksamheten. Det är ju gruppens bedömning. Eftersom det inte går att sätta igång med allt samtidigt, så är en bra plan att se till att listan med viktiga hållbarhetsexempel finns med när verksamhetsplanering görs, i framtagande av strategier och program och i allt det arbete som hela tiden pågår. Att gruppen är överens om statusen för insatserna är en bra början. Samtidigt är det viktigt att då och då återvända till listan, för att se stämma av om arbetsprocesser har påbörjats och hur ser de i så fall ut? Med en annan version av Excelfilen kan man notera hur det går och också, om man vill, följa upp och visualisera läget.

Fortsätter man med utdraget från kulturområdet, kan de se ut så här:

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P
29	Inre kompass för hållbarhet i det regionala utvecklingsarbetet				Uppnådd	Nästan där	Påbörjad	Planerad	Ej planerad							
30	bidra till hållbara livsstilar i hållbara samhällen									bidra till hållbara livsstilar i hållbara samhällen 						
31	verka för inkluderande och hållbara städer och samhällen genom att med kulturen som ingång öppna för människor att vara delaktiga i planering och förvaltning av bostadsområden						1									
32	stärka resurser för att skydda och trygga världens kultur- och naturarv					1										
33	Se till att det finns säkra, inkluderande och tillgängliga grönområden och offentliga platser för alla.					1										
34	med hjälp av kultur främja kopplingar mellan stadsområden, stadsnära områden och landsbygdsområden						1									
35	stödja utveckling av mindre utvecklade bostadsområden med hjälp av kultur.							1								

Detta ersätter så klart inte annan planering, utan är en hjälp för att visa hur hållbarhetsaspekterna tas om hand och för att med stöd av det kunna förstärka och växla upp den verksamhet man arbetar med. Många av hållbarhetsmålen ger möjligheter till synergier, som det gäller att kunna ta vara på. Dessutom är det numera en styrka att med trygghet kunna kommunicera att man självklart bygger sin verksamhet på hållbarhet.

Steg 4. Planera för att göra förflyttningar

Avsikten med satsningen på att integrera hållbarhet är att underlätta för att gå från ord till handling. Att "bara" bygga upp ett nytt rapporteringssystem eller en ny mall för planering är förlösade resurser, i alla fall om vi vill åstadkomma effekter. Grunden som lagts för att integrera hållbarhet ska användas för att åstadkomma förändring. Med förändring kan menas allt ifrån att ändra innehåll eller inriktning helt till att förstärka och växla upp delar i verksamheten där det är möjligt.

Man kan inte prioritera allt samtidigt. Det är klokt att välja några, strategiskt viktiga utmaningar i den egna verksamheten eller gemensamma för regional utveckling, och jobba systematiskt med att göra förflyttningar för dem. Oavsett vilken utmaning man väljer så kommer det visa sig att det ramverk som Agenda 2030 bildar gör att man hela tiden rör sig mellan de olika aspekterna av hållbarhet. Vilket är en väldigt klok tanke bakom Agenda 2030. Allt hänger i förlängningen ihop.

Att göra en förflyttning innebär: för det första att bli överens om och beskriva hur det läge man strävar efter att uppnå faktiskt ser ut (BÖRLÄGE), för det andra att beskriva läget som man utgår från (NULÄGE) och att med stöd av det komma överens om VAD man ska göra och HUR det ska gå till att göra förflyttningen. Så enkelt, och så svårt, är det.

VAD-frågan kräver en övning i sig; att bestämma vad man egentligen menar, hur man känner igen ett bra resultat, vilka insatser som ska sättas igång, vem som tar ansvar för olika delar av processen och hur man följer upp och återrapporterar.

HUR-frågan handlar om två saker. För det första om att utgå från förståelsen av hur hållbarhet manifesteras i verksamheten (INRE KOMPASSEN) och hur den kan förstärkas genom att få ökad relevans och utnyttjande av synergier mellan mål och målområden. För det andra gäller det att **BYGGA KAPACITET**. Med det menas att bygga upp en förmåga att agera, t.ex. genom att se till att rätt kompetens finns, att nätverken med viktiga samarbetspartner fungerar, att det finns tid och resurser till det som ska göras, att arbetet har legitimitet internt och externt osv. Också för det senare kan det vara värdefullt att arbetsgruppen är överens om vad som menas och vilket ansvar var och en tar för detta.

Exempel på sådant som bygger kapacitet är:

- Involvera fler i arbetet strategisk nivå arbetar med att integrera hållbarhetsmålen i den ordinarie verksamheten.
- Samla personer och organisationer i ett gemensamt nätverk för samverkan, bland annat för att bygga och sprida kunskap och mål och metoder samt samla och sprida goda exempel.
- Erbjuder möjligheter till kompetensutveckling, som stärker arbetet med hållbar utveckling både när det gäller innehåll och metoder.
- Komma överens om hur vägen till måluppfyllelse ska följas, följas upp och redovisas.
- Identifiera samhällsområden, där arbetet med hållbar utveckling bör introduceras eller förstärkas, och erbjuda stöd för detta.
- Samordna kommunikation genom webbplats och andra kommunikationskanaler, material och events.
- Kommunicera vilka mervärden ett bra hållbarhetsarbete kan för människor, företag och samhälle och organisation och hur detta kan stärka den egna organisationens verksamhets- eller affärsidé.
- Ge personer som har kunskap och intresse möjligheter att synas och att vara ambassadörer för hållbarhetsarbetet.
- Utnyttja möjligheterna att söka externa medel till utvecklingsinsatser.
- Erbjuder deltagarledda seminarier för dem som har särskilt intresse att fördjupa sig i en fråga eller ett ämne.

EXEMPEL PÅ HÅLLBARHETSKOMPASSER

Samarbeten och delaktighet



- Lokala och regionala samverkansråd
- Involvera och samverka med civila samhället
- Fokus på barn och unga
- Trygghet och tillit
- Bra samarbete lokalt är viktigt, men också relationerna med kommun, region och myndigheter måste vara välutvecklade.

Arbetsliv, entreprenörskap, innovationer och tillväxt



- Lokala innovationsmiljöer, där företag, offentlighet, civila samhället och akademien samverkar
- Strategiska satsningar på landsbygdsutveckling
- Företag, företagsutveckling och företagsamverkan
- Arbetsstillfällen, kompetenser och kompetensbehov
- Matchning mellan kompetensbehov och kompetensförsörjning
- Möjligheter till gemensamma distansarbetsplatser, s.k. co-working eller office, kombinerat med utvecklade lärcentralkoncept.



Samhällsplanering för människor i hållbara samhällen



Mångfald av bostäder och boendemiljöer
Smidig hantering av översikts- och detaljplaner och bygglov
Strategiska utvecklingsprogram för landsbygdspecifika frågor
Kultur och kulturarv, som bidrar till förståelse för platsens förutsättningar och möjligheter
Tillgången till offentlig och privat service
Hållbara resor och transporter
Attraktivitet

Jämlika och jämställda livsvillkor



- Vissa grundförutsättningar måste vara uppfyllda, oavsett vilken plats det gäller. Resurser måste finnas både i samhället och i varje människas liv
- Jämlik hälsa
- Stor förståelse för hur människors olikheter påverkar hur förutsättningar bör utformas och kan utnyttjas
- Tryggade försörjningsmöjligheter, kompetensmatchning
- Tillgång till utbildningar

Miljö i balans



- Fossilfria energislag, energieffektivisering och lokal energiproduktion
- Markanvändning för både ekosystemtjänster och biologisk mångfald
- Cirkulär ekonomi
- Klimatanpassningar
- Hållbara transportlösningar
- Boende och fastigheter

Samarbeten och delaktighet



- Samarbeten mellan Regionen, kommunerna, civila samhällets organisationer och Länsstyrelsen
- Samarbete med lokala grupper, som sköter leden

Arbetsliv, entreprenörskap, innovationer och tillväxt



- Företagsamhet längs leden, friluftsnäringsen
- Lokala samarbeten, där leden är något viktigt att samlas kring
- Friluftsturism
- Inspirerar till nya affärsidéer och affärsmodeller
- Ökad kunskap om ekosystemtjänsternas möjligheter att generera intäkter och skapa jobb



Samhällsplanering för människor i hållbara samhällen



- Samhällsplanering som skapar närhet till natur och naturupplevelser
- Mer grönytor i tätorter och städer
- Natur och friluftsliv som attraktionsfaktor
- Östgötaleden är en tillgång för skolor
- Närheten till vandringsleden underlättar sökandet efter hållbara livsstilar

Jämlika och jämställda livsvillkor



- Att vandra i naturen är hälsofrämjande
- Tillgång till vandringsled i hela länet
- Stimulerar till lärande om ekosystemet och om biologisk mångfald
- Bidrar till försörjningsmöjligheter utanför städerna genom att vara del av besöksnäringen
- Kostar inte mycket, tillgängligt för alla

Miljö i balans



- Ökar förståelsen för ekosystemtjänsternas betydelse
- Upplevelser utan stor resursförbrukning och miljöpåverkan
- Bidrar till förståelse för värdet av rent vatten och tillgång till vattenbaserade ekosystem

Samarbeten och delaktighet



- Transparenta beslutsvägar och organisationsstrukturer för de offentliga kultursatsningarna
- Arenor och mötesplatser för hela kultursektorn
- Samverkansråd för insikter, inspel och dialog om regionens kultursatsningar
- Civila samhällets engagemang och betydelse
- Tillgången till kultur för barn och unga
- Trygghet och tillit

Arbetsliv, entreprenörskap, innovationer och tillväxt



- Tillgången till kreativa miljöer
- Innovationer i kultursektorn, från idéer till affärsmodeller för de kulturella och kreativa näringarna
- Skydda kulturskaparnas rättigheter och arbetsmiljöer
- Arbetsstillfällen och affärsmodeller i lokala miljöer
- Infrastruktur för produktion och utveckling
- Forskning och innovation i samarbeten med offentlighet, akademi och företaget



Samhällsplanering för människor i hållbara samhällen



- Kultur, kulturarv och medier är viktiga för hur vi ser på regionen och kan fungera som kittet i en regional identitet.
- Inkluderande städer och samhällen
- Trygga och skydda kultur- och naturarvet
- Tillgängliga grönområden också i städerna
- Kultur som resurs för att utveckla bostadsområden
- Öka kopplingarna mellan stad, stadsnära och landsbygd
- Platsutveckling med kulturkompetenser
- Öka kunskap och medvetenhet om hållbara livsstilar
- Hållbar turism, som främjar lokal kultur och produktion
- Utgå från det kulturlandskap som finns nu och omforma det med försiktig hand för att det ska svara mot framtida önskemål och behov.

Jämlika och jämställda livsvillkor



- Tillgång till kultur för alla
- Kultur som främjare av hälsa
- Riktade satsningar utifrån behov, utifrån människors olikheter
- Kultur på alla orter i länet
- Ökad kunskap om kulturens betydelse i människors liv
- Kultur av och för kvinnor och män på lika villkor

Miljö i balans



- Bildning som hjälp att förstå och hantera miljö- och klimatutmaningar, framför allt samhällsvetenskap, humaniora och teknikhistoria
- Återbruk och äldre tekniker
- Prioritera lokala lösningar/produktion
- Historia, nutid och framtid för fossilfria energislag, energieffektivisering och energiproduktion
- Markanvändningens kulturhistoria och framtid, kopplat till ekosystemtjänster, biologisk mångfald och cirkulär ekonomi
- Klimatanpassningar och klimatutmaningar i kultursektorn
- Hållbara transportlösningar

Samarbeten och delaktighet



- Utveckla samverkansformerna för aktörer i länet från näringsliv, offentlighet, akademi och civila samhället
- Bjud in fler att delta i nätverk och samverksgrupper, såna som borde vara med men som av olika skäl inte gör det nu
- Delta i och ta initiativ till partnerskap och andra samarbeten
- Internationella kontakter
- Förstå och utnyttja flernivåstyret och ta en tydlig regional roll i detta

Arbetsliv, entreprenörskap, innovationer och tillväxt



- Stödja framväxten av innovationsmiljöer, där forskning, offentlighet och företag möts
- Särskilt fokus på de i regionen identifierade styrkeområdena i Strategin för smart specialisering
- Arbetsmarknad, där kompetens och kompetensbehov matchar
- Offentlig upphandling som verktyg för arbetsmarknad för många med olika förutsättningar
- Fortsatt utveckling av "främjandesystemet"
- Attraktiva finansieringslösningar för SME:s



Samhällsplanering för människor i hållbara samhällen



- Översikts- och detaljplanering som bejakar och utnyttjar mångfalden av människor, miljöer och möjligheter, och som bereder plats för företagsutveckling, etableringar och innovationsmiljöer
- Samhällsplanering som samspekar med bygg- och fastighetsbranschen och med transportsektorn för hållbar utveckling
- Planera städer, tätorter och landsbygd för hållbara cirkulära flöden
- Hållbart transportsystem i hela länet
- Kultur och natur som attraktionsfaktor och som grund för lokala lösningar och lokala produkter
- Besöksnäringen

Jämlika och jämställda livsvillkor



- Låta arbetet med tillväxt vara en del av det större arbetet med hållbarhet, bland annat för att skapa resurser till omställningen
- Kvinnor och män ska delta på samma villkor
- Utveckling och innovation på landsbygden
- Tillgängliga utbildningar
- Välstånd föder hälsa, försörjningstryggheten viktig hälsofaktor
- Jämlika villkor
- Upphandling som verktyg

Miljö i balans



- Öka andelen fossilfritt i energimixen
- Energieffektivisering i produktion och som affärsidé
- Driva på för grön omställning, affärsidéer och affärsmodeller som lyfter fram nya "gröna" lösningar
- Utvecklingsmöjligheter i cirkulär ekonomi
- Klimatanpassningar
- Den regionala energi- och klimatstrategin

Samarbeten och delaktighet



- Transparenta beslutsvägar och organisationsstrukturer
- Gemensamma arenor och mötesplatser, där alla aktörer som är berörda kan delta
- Samverkansråd
- Civila samhällets betydelse
- Barn och unga
- Verka för trygghet, tillit och integration

Arbetsliv, entreprenörskap, innovationer och tillväxt



- Innovationsmiljöer för att öka förädlingsvärdet av upplevelser knutna till en plats
- Skapa arbetsvillkoren för anställda i besöksnäringen
- Många arbetstillfällen och lokala erbjudanden i anslutning till besöksmålet
- Forskning och innovation i samarbeten med offentlighet, akademi och företag

Jämlika och jämställda livsvillkor



- Medverka till en hållbar omställning
- Utveckling och jobb på landsbygden
- Kvinnor och män på lika villkor
- Kvinnor med på alla beslutsnivåer
- Anpassat stöd utifrån förutsättningarna
- Ett rikare liv som är hälsofrämjande

Miljö i balans



- Ökad kunskap om miljöpåverkan i besöksnäringens alla delar
- Ökad andel förnybar energi i besöksnäringens energimix
- Integrera klimatåtgärder i politiska satsningarna på besöksnäringen
- Satsningar på bioekonomi och cirkulära lösningar
- Miljömässig hållbarhet som påverkar val av resa



Samhällsplanering för människor i hållbara samhällen



- Lyfter fram mångfalden i Östergötland av människor, miljöer och möjligheter
- Främja kopplingar mellan stad, stadsnära och landsbygd
- Främja hur besöksnäringen bidrar till lokal produktion, lokala jobb och lokal kultur
- Viktig del i arbetet med platsutveckling

Samarbeten och delaktighet



- Transparenta institutioner och beslutsvägar
- metoder som öppnar för deltagarbaserat beslutsfattande
- Internationella samarbeten
- Samstämmig politik
- Utveckla rollerna i flernivåstyret
- Arbeta med partnerskap och samarbeten

Arbetsliv, entreprenörskap, innovationer och tillväxt



- Hållbar tillväxt som genererar samhällsresurser och som skapar jobb
- Tillväxt utan ökad miljöpåverkan
- Markanvändning, som säkrar tillgången till mark för kommande generationers behov
- Rusta upp och bygga infrastruktur
- Satsa på forskning och innovation i samverkan med akademi och företag

Jämlika och jämställda livsvillkor



- För att säkra att alla ska nås krävs olika förutsättningar olika lösningar
- Samverka med civilsamhället
- Barn och unga på landsbygden
- Kvinnor och män på lika villkor
- Barn och ungas rättigheter
- Motverka ojämlikheter i bostads- och samhällsplanering

Miljö i balans



- Fånga upp och möta barn och ungas oro för ett ekosystem i obalans
- Mer förnybar energi
- Investera i energieffektivisering och energinfrastruktur
- Värna om tillgången till jordbruksmark
- Integrera åtgärder från energi- och klimatstrategin



Samhällsplanering för människor i hållbara samhällen



- Bostäder som är tillgängliga också för barn och unga
- Hållbara och tillgängliga transportsystem
- Hållbara städer med mötesplatser, gröna ytor och inkluderande urbanisering
- Förstärka kopplingar mellan stad och land
- Insatser för minder utvecklade bostadsområden
- Ökad medvetenhet om hur livsstilar harmoniserar med naturens resurser
- Lokal kultur och lokala produkter

Samarbeten och delaktighet



- Transparenta och ansvarskännande institutioner
- Inkluderande beslutsfattande på alla nivåer
- Regionalt och internationella samarbeten
- Samarbeten kring forskning, utveckling och innovation
- Samstämmig politik för hållbar kompetensutveckling
- Likvärdig resursfördelning mellan könen
- Hitta och respektera rollerna i flernivåstyret
- Samverkan mellan offentlighet, akademi, företag och civila samhället

Arbetsliv, entreprenörskap, innovationer och tillväxt



- Politik som stödjer en hållbar ekonomisk tillväxt, som både skapar behov av kompetens och skapar många arbetstillfällen
- Kompetensbehov kopplade till smart specialisering
- Arbetstillfällen för dem som står långt från arbetsmarknaden
- Fånga upp och hjälpa ungdomar som varken arbetar eller studerar vidare
- Utveckla infrastrukturen för kompetensförsörjning
- Inkluderande och hållbar industrialisering



Jämlika och jämställda livsvillkor



- Stärka människor i socialt utsatta områden
- Jämna ut förutsättningarna i utbildningssystemet
- Öka andelen som genom att ha relevanta kompetenser kan försörja sig
- Utbildningsnivåernas kopplingar till hälsa
- Likvärdig resursfördelning mellan könen
- Möjliggöra inkludering för alla

Miljö i balans



- Ökad kunskap om klimatpåverkan och vad vi kan göra åt den
- Synliggöra hur många spännande jobb det finns och kommer att finnas kopplade till samhällets gröna omställning
- Satsningar på cirkulär ekonomi
- Energi- och klimatstrategin

Samhällsplanering för människor i hållbara samhällen



- Utveckla sambanden mellan stad, stadsnära och landsbygd
- Satsningar på mindre utvecklade bostadsområden
- Planera för inkludering
- Lyfta fram sociala villkor i offentlig upphandling i stora samhällsprojekt
- Teknik och vetenskap som stödjer hållbar produktion och konsumtion
- Arbetstillfällen i lokal kultur och lokal produktion